

GİBTÜ İslami İlimler Fakültesi Dergisi SIRAT
GIBTU Journal of Faculty of Islamic Sciences SIRAT
ISSN 2757-8631 | e-ISSN 2717-8064
Mayıs / Mayıs 2023, 4/1: 69-94

Gaziantep'te Hat Sanatının Gelişimi ve Gaziantepli Hattatlar

Ergün ÖZUSLU

Bağımsız Araştırmacı, Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji
Üniversitesi, İslam Sanatları Ana Bilim Dalı
Independent Researcher, Gaziantep Islamic Science and Technology
University, Department of Islamic Arts
Gaziantep, Turkey
ergunozuslu@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4480-8365

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 31 Ekim / October 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 25 Nisan / April 2023

Yayın Tarihi / Published: 30 Mayıs / May 2023

Yayın Sezonu / Pub. Date Season: Mayıs / May

Cilt-Sayı / Volume-Issue: 4/1, **Sayfa:** 69-94

Atf / Cite: Özuslu, Ergün. "Gaziantep'te Hat Sanatının Gelişimi ve Gaziantepli Hattatlar [The Development of Calligraphy in Gaziantep and Calligraphers From Gaziantep]". *Sirat* 4/1 (Mayıs/May 2023), 69-94.

<https://doi.org/10.56477/sirat.1197088>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two reviewers and confirmed to be plagiarism-free.

 Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (CC BY NC ND)

Gaziantep'te Hat Sanatının Gelişimi ve Gaziantepli Hattatlar

Öz

Hüsnühattın geleneksel sanatlarımız içinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Hat sözcüğü Arapça “hatt” mastarından türeyen bir kelime olup yazı, çığır ve yol anlamlarına gelmektedir. Terim olarak ise Arap yazısının estetik ölçülere bağlı kalınarak güzel bir şekilde yazılması anlamına gelir. Ülkemizde tarih boyunca Şeyh Hamdullah Efendi ve Hafız Osman Efendi gibi birçok değerli hattat yetişmiştir. Bugün kütüphanelerimizde bulunan birçok el yazması eser, camilerde ve özel koleksiyonlarda bulunan levhalar, Kur'an-ı Kerîmler, mimari eserlerin kitabeleri bu hattatlarımızın elinden çıkmıştır. Hat Sanatı, Osmanlı döneminde her ne kadar İstanbul gibi şehirlerde gelişse de bir kültür kenti olan Gaziantep'te hat sanatıyla iştigal etmiş kişiler yetişmiştir. Taşradaki hattatların çoğu genellikle mahallî sanatkâr olarak kalmış, bunlar memleketlerinden çıkmayıp buldukları yerin verdiği imkân çerçevesinde çalışmışlardır. Gaziantepli hattatlar konusunda yapılan çalışmalar çok sınırlıdır. İlk çalışmalar Şakir Sabri Yener (1888-1973) ve Cemil Cahit Güzelbey tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada, Gaziantep'te hat sanatının gelişimine katkı yapan Gaziantepli hattatlar ve eserlerini belirlemek amaçlanmıştır. Çalışmada geçmiş dönemlerde yaşamış Gaziantepli elli hattat tespit edilmiş, biyografik bilgileri ve çalışmaları değişik kaynaklardan istifade edilerek genişletilmiştir.

Anahtar kelimeler: Hat Sanatı, Hattatlar, Gaziantep, Gaziantepli Hattatlar, Aklâm-ı Sitte.

The Development of Calligraphy in Gaziantep and Calligraphers From Gaziantep

Abstract

Hüsnuhat has an essential place in our traditional arts. The word calligraphy originates from the Arabic "hatt" infinitive and means writing, ground, and path. As a term, it means that the Arabic script is written beautifully by adhering to aesthetic measures. Throughout history, valuable calligraphers have been trained in our country. These calligraphers made many manuscripts in our libraries today, plaques in mosques and private collections, the Qur'an, and the epitaphs of architectural works. Although the art of calligraphy developed in cities such as Istanbul during the Ottoman period, people engaged in calligraphy were trained in Gaziantep, a cultural city. Most of the calligraphers in the provinces remained as local artists. They did not leave their hometowns and worked within the framework of the opportunities provided by the place they lived. Studies on calligraphers from Gaziantep are minimal. The first studies were made by Şakir Sabri Yener (1888-1973) and Cemil Cahit Güzelbey. This study aims to determine the calligraphers from Gaziantep and their works that contributed to the development of calligraphy in Gaziantep. In the study, fifty calligraphers from Gaziantep who lived in the past were identified, and their biographical information and studies were expanded using different sources.

Keywords: Caligraphy, Caligraphier, Gaziantep, Caligraphiers of Gaziantep, Aklâm-ı Sitte.

Giriş

Gaziantep kadim geçmişe sahip ender şehirlerdendir. Suriye’yi Türkiye’ye; Türkiye’de ise doğuyu batıya bağlayan yolların kesiştiği bir coğrafyada kurulmuştur. Gaziantep Hz. Ömer döneminde (m. 634-644) İslam hâkimiyeti altına girmiştir. 1071 Malazgirt zaferini takiben Süleyman Şah (?-1236)’ın komutasındaki Türk orduları tarafından fethedilmiş, 1084-1085 yıllarından itibaren Türk boyları büyük gruplar halinde buraya yerleşmiştir.¹ Yavuz Sultan Selim’in Mısır seferi esnasında Osmanlı Devleti’nin hâkimiyetine girmiş, bir süre Dulkadir Eyaleti idaresinde sancak konumunda bulunduktan sonra 1866 yılından itibaren Halep vilayeti içerisinde merkez sancağına bağlanmıştır.² 1242-1516 yılları arasında büyük bir kültür merkezi hâline gelen Gaziantep’te birçok değerli âlim yetişmiştir.³

İlim ve din hayatının gelişmesine katkı sağlayan dâru’l-kurrâ, medrese ve kütüphane gibi mekânlar çoğalmış ve Gaziantep’in ilim, irfan ve kültür merkezi olmasına büyük katkı sağlamıştır.⁴ Bedreddin Aynî (1361-1451), *İkdü’l-cümân fi târîhi ehli’z-zamân* adlı eserinde Gaziantep’i anlatırken 14. ve 15. yüzyıllarda dokuz cami, yüz yirmi

¹ Hüseyin Güneş, “İslam Tarihinin İlk Asrında Gaziantep”, *Gaziantep’te Dini Hayat, Uluslararası Gaziantep Alimleri ve Gaziantep’te Dini Hayat Sempozyumu Bildiri Metinleri Kitabı*, ed. Erol Erkan, vd. (Gaziantep: Gazi Kültür A.Ş., 2017), 31-42.; Halil İbrahim Yakar, “Mahallî Kaynakların Değerlendirilmesi ve Antepli Divan Şairleri Örneği”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6/2 (2007), 80.

² Zahide Koçak, “Osmanlı Ayıntab’ında Dini Kurumlar ve Üstlendikleri Fonksiyonlar”, *Uluslararası Gaziantep Alimleri ve Gaziantep’te Dini Hayat Sempozyumu Bildiri Metinleri Kitabı*, ed. Erol Erkan, vd. (Gaziantep: Gazi Kültür A.Ş., 2017), 61-87.

³ Ergün Özusu, *Gaziantep’li Hafızlar ve İlim Adamları*, (Gaziantep: Sertaç Bil. Eğt. İlt. Org. San. ve Tic. Ltd. Şti., 2020), 1-527.

⁴ Mehmet Solmaz, “Zübtedil Hakayık ve Gayeti Takayık”, *Gaziantep Kültür Dergisi*, 9 (Mart 1966), 55-56.; Cemil Cahit Güzelbey, *Gaziantep’ten Kesitler* (Gaziantep: Ar Ajans Basın Yayın Reklamcılık, 1992), 144.

mescit, yirmi hamam ve on beş medresenin bulunduğunu kaydetmiştir.⁵ Evliya Çelebi (1611-1685?) 17. yüzyılda Antep'te hadis-i şerif tedrisine mahsus yedi darü'l'-hadis'in bulunduğunu ifade etmektedir.⁶ Bu eğitim kurumlarının katkısı ile Gaziantep bir kültür merkezi olma özelliğini uzun yıllar korumuş ve Fakrî, Kadrî, Aynî (1361-1451), Mehmed Münîb (?1731-1828), Cenânî (1717-1780), Natî, Mütercim Âsım (1755-1819), Ulvî (19. Yüzyıl), Kâtip Şehdî (18. Yüzyıl), Râşit Mehmed (1819-1893), Münif Paşa (1829-1910), Battalzâde Nuri Mehmet Paşa (1763-1790), Nâfî (?-1850) ve Hüsrevî (18. Yüzyıl) gibi birçok şair, nasir ve ilim adamı yetişmiştir.⁷ Aynı zaman zarfında Gaziantep'te sedef kakma, bakırcılık, kutnuculuk, dokumacılık, yemenicilik gibi el sanatları ile tezhip ve hat sanatı gibi estetik sanatlar da gelişme göstermiştir.

Çalışmamıza konu olan hat sanatı ve hat sanatının gelişimiyle ilgili kısaca bilgi vermekte fayda görülmektedir. Hat sözcüğü Arapça "hatt" mastarından türeyen bir kelime olup yazı, çığır ve yol anlamlarına gelmektedir. Terim olarak Arap yazısının estetik ölçülere

⁵ Ebu Muhammed Bedreddin Mahmud b. Ahmed el-Aynî, *İkdu'l-Cum'an fi tarih-i Ehli'z-Zaman*, (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Gülnüş Valide, 62), 67a-b.; İsmail Kıvrım, "Osmanlı Döneminde Ayıntab'da Medreseler ve Dini Hayat", *Uluslararası Gaziantep Alimleri ve Gaziantep'te Dini Hayat Sempozyumu Bildiri Metinleri Kitabı*, ed. Erol Erkan, vd. (Gaziantep: Gazi Kültür A.Ş., 2017), 90.; İbrahim Ethem Çakır, *16. Yüzyılda Ayntab Şehri* (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2015), 89.

⁶ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (İstanbul: Devlet Matbaası, 1935), IX/ 355.; Muhammed Tayyip Okıç, "Antep'li Fakih Mustafa Sait Efendi (1202 (?) – 1279/1787 (?) – 1862-3)", *Gaziantep Kültür Dergisi* 11 (1968), 171.; Koçak, "Osmanlı Ayıntab'ında Dini Kurumlar ve Üstlendikleri Fonksiyonlar", 61-87.; Adem Tutar, "19. Yüzyılın Sonlarında Antep'in İdari ve Dini Yapısı", *Uluslararası Gaziantep Alimleri ve Gaziantep'te Dini Hayat Sempozyumu Bildiri Metinleri Kitabı*, ed. Erol Erkan, vd. (Gaziantep: Gazi Kültür A.Ş., 2017), 47.; Yakar, *Antep'li Divan Şairleri Örneği*, 90.

⁷ Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi Makale Bilgi Sistemi, "Gönül Ayan, Antep'li Arzî Mehmet Efendi", (Erişim: 10.02.2021).; Halil İbrahim Yakar, *Antep'li Divan Şairleri* (Gaziantep: Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, 2015), 22.

bağlı kalınarak güzel bir şekilde yazılması anlamına gelir. Hüsnuhat olarak da ifade edilen hat sanatının temelleri Nebat yazısına dayanmaktadır. Arap yazısıyla ilgili olarak başlarda cezm, mail, meşk ve kûfi gibi yazı çeşitleri ortaya çıkmıştır. Abbasi veziri İbn-i Mukle (m. 886-940) muhakkak, reyhani, sülüs, nesih, tevki ve rika adında altı çeşit yazı usulünü ortaya koymuştur. Buna aklâm-ı sitte denilmiştir. Abbasilerden sonra hat sanatı İranlı ve Türk sanatkârların elinde gelişmiştir. 16. yüzyıl hattatlarından Şeyh Hamdullah Efendi aklâm-ı sitteyi estetik açıdan en üst noktaya taşımıştır.⁸

Anadolu'da hüsnuhat alanında en güzel örnekler genellikle İstanbul ve yakın çevresinde verilmiş ve hat sanatı daha fazla gelişmiştir. Bununla birlikte Amasya, Konya, Kütahya, Manisa, Trabzon ve Kastamonu gibi şehzade şehri olan yerler de hat sanatının geliştiği yerler olmuş, buralarda görev yapan şehzadelerin desteğiyle kıymetli hattatlar yetişmiştir.⁹ Taşra olarak nitelendirilen Anadolu şehirleri ise sanat alanında İstanbul kadar gelişim gösterememiştir.¹⁰ Gaziantep'te bu şehirlerden biri olup kendi imkanları ölçüsünde hattatlar yetiştirmiştir. Günümüzde hattatlar hakkında yapılan çalışmalar son derece sınırlı olup İstanbul, Edirne, Konya, Amasya ve Kastamonulu hattatlar hakkında çalışmalar yapılmıştır.¹¹

⁸ <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/hatsanati>

⁹ Mustafa Aslan, "Kastamonulu Hattatlar", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 2 (2007), 4.

¹⁰ Uğur Derman, *Edirne Hattatları ve Edirne'nin Yazı Sanatımızdaki Yeri*, (Ankara:T.T.K. Basımevi, 1965), 311.; Fatih Özkafa, *Hat Sanatı ve Konyalı Hattatlar*, ed. Kerim Çınar (Konya: Karatay Üniversitesi ve Konya Ticaret Odası Yayını, 2016), 57-58.

¹¹ Derman, *Edirne Hattatları*, 311.; Aslan, "Kastamonulu Hattatlar", 4.; Özkafa, *Hat Sanatı ve Konyalı Hattatlar*, 57-58.; a.mlf., *Bir Fotoğrafın Aynasından İstanbul'un Meşhur Hattatları* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., 2010); Mehmet Nermi Haskan, *Eyüplü Hattatlar* (İstanbul: Eyüp Belediyesi Yayını, 2004).

1. Gaziantep'te Hat Sanatının Gelişimi

Gaziantep'li hattatlar konusunda yapılan çalışmalar çok sınırlı olup Şakir Sabri Yener (1888-1973), Gaziantep hattat ve hakkakları hakkında Gaziantep Kültür Dergisi'nde iki ayrı makale kaleme almıştır.¹² 1961 tarihli “*Gaziantep Hattatları*” isimli makalesinde Gaziantep'li on beş hattat ismi vermiştir. Bu hattatlara 1968 yılında yayınlanan ikinci makalesinde Yeğen Mustafa Efendi (18. Yüzyıl)'yi ilave etmiş, sayıyı on altı olarak revize ederek şu ifadeyi kullanmıştır.

*“Benim bulabildiğim hattat ve hakkaklar burada bitti. Antep hattat ve hakkakları bitmedi, geri kalan himmet bekliyor. Zaten benim gibi seksen yaşındaki bir araştırmacıdan bundan fazlası beklenemez ki. Emaneti genç araştırmacılara devir ve teslim etmek zamanı gelip çatmak üzeredir.”*¹³

Bu çağrıya Gaziantep'li halk bilimi araştırmacısı Cemil Cahit Güzelbey, 22 Şubat 1983 tarihli Gaziantep Sabah Gazetesinde yayınlanan makalesinde:

*“Bu satırları yazmasından 15 yıl geçmesine rağmen Şakir Sabri Yener'in çağrısına uyan olmadı. İş yine 76 yaşına basmak üzere olan bu fakire düştü.”*¹⁴ diye cevap vermiş ve Gaziantep hattatları, hakkakları ve ressamı hakkında Gaziantep Sabah Gazetesi'nde bir yazı dizisi kaleme almıştır.¹⁵

---

¹² Şakir Sabri Yener, “Gaziantep Hattatları”, *Gaziantep Kültür Dergisi* 4 (1964), 41, 100.; a.mlf., “Gaziantep Hattatları ve Hakkakları”, *Gaziantep Kültür Dergisi* 11 (Ekim 1968), 227-229.

¹³ Yener, “Gaziantep Hattatları ve Hakkakları”, 227-229.

¹⁴ Cemil Cahit Güzelbey, “Gaziantep Hattatları, Hakkakları ve Ressamları”, *Gaziantep Sabah Gazetesi* (22 Şubat 1983), 2.

¹⁵ Cemil Cahit Güzelbey, “Gaziantep Hattatları, Hakkakları ve Ressamları”, *Yazı Dizisi, Gaziantep Sabah Gazetesi* (22Şubat – 31 Mart 1983), 2.

Bu makalenin yazarı tarafından da 2021 yılında *Antepli Hattatlar* isimli bir kitap yayımlanmıştır.¹⁶ Bu çalışma neticesinde çeşitli eserlerde hattat oldukları belirtilen on üç yeni isim daha tespit edilmiştir. Tespit edilen yeni isimler şunlardır: Gülahmetzâde Rahmî (?-1786), Akif Mehmet Paşa (1787-1845), Şeyh Abdullah Sermest Efendi (1819-1882), Mehmet Şerif Efendi, Yahya Hilmi Efendi (1833-1907), Sait Baba (19. Yüzyıl), Ali Cenani (1871 – 1935), Ahmet Muhtar Büyükçınar (1920-2013), Hattat Osman Efendi, Hattat Karanlı Ahmet Zihni Efendi, Karanlı Hattat Hacı Ahmet Efendi¹⁷, Bayramzâde Mehmet Hilmi Efendi, Hattat Mahmud Efendi'dir.¹⁸

2. Gaziantepi Hattatlar

Kaynaklarda Gaziantepi olduğu belirtilen elli hattat belirlenmiş olup günümüzde ise yedi hattat çalışmalarını sürdürmektedir. Çalışmamızda tespit edilen Antepli Hattatların isimleri şunlardır: Şeyh Abdullah Mehmet Efendi (?-1371), Şeyh Fethullah Efendi (?-1372), Bedreddin Ayni (1361-1451), İvezoğlu Ahmet Çelebi (?-1639), Çarpınlı Şeyh Ahmed Efendi (d. 17. Yüzyıl ilk yarısı), Yeğen Mustafa Efendi (18. Yüzyıl), Bezciâde Mahmut Efendi (18. Yüzyıl), Çekemzâde Mustafa Efendi (18. Yüzyıl), Gülahmetzâde Rahmî (?-1786), Mütercim Asım Efendi (1755-1819), Akif Mehmet Paşa (1787-1845), Abdünnâfi Efendi (Tahirefendizâde) (?-1850), Hacetçizâde Hüseyin Aşki Efendi (1809-1889), Ahmet Muhlis Efendi (1815-1885), Şeyh Abdullah Sermest Efendi (1819-1882), Torunzâde İbrahim Hakkı Efendi (1819-1914), Şuaypâde Şeyh Ali Akif Efendi (1823-1906),

¹⁶ Ergün Özulu, *Antepli Hattatlar*, (Gaziantep: Sertaç Bil. Eğt. İlt. Org. San. Ve tic. Ltd. Şti., 2021), 1-291.

¹⁷ İbrahim Halil Aksoyak, *Zuhurat 19. Yy. Ayıntap'ta Tasavvufi Hayat (Menâkıb-ı Hüseyin Hüsnü Bey veya Zuhurât-ı İhvan)* (Gaziantep: Gazi Kültür A.Ş., 2017), 30-33.

¹⁸ Yakar, "Antepli Divan Şairleri Örneği", 78-90.; Lokman Taşkesenlioğlu, 2017. "Mütercim Asım Efendi, Ebü'l-Kemal es-Seyyid Ahmed Asım (1755-1819), Lügatçilerin En Büyüğü, El-Allâme", *Geçmişten Günümüze Türkçe'ye Hizmet Edenler*, 318-322.

Mehmet Tahir Münif Paşa (1829-1910), Muhsinzâde Mustafa Efendi (19. Yüzyıl ilk yarısı), Mehmet Şerif Efendi, Yahya Hilmi Efendi (1833-1907), Şimşirzâde Mühürücü Hasan Efendi (1842?-1912), Mustafa Fehim Efendi (1846-1908), Çekemzâde Hacı Mahmut Arif Efendi (1847-1938), Hacı Şemsettin Ali, Sait Baba (19. Yüzyıl), Arzuhâlcî Ali Efendi (1848-1914), Mazhar Efendi (1850-1889), Mehmet Nizamettin Efendi (1854-1916), Kepkepzâde Mehmed Şakir Efendi (1863-1926), Dutkuşuzâde Mustafa Akif Efendi (?-1927), Ali Cenani Bey (1871 – 1935), Mustafa Altıncı (1877-1955), Abbas Lütfü Uyanık (1880-1935), Hasan Zafır Özhan Efendi (1886-1951), Abdullah Naim Bayram (1895-1950), Şıh Muhiddin Gökgöz (1895-1992), Kasapzâde Ökkaş Efendi (19. Yüzyıl ikinci yarısı), Tenekeci Mahmut Efendi, Ali Rıza Erhan (1901-1981), Mahmut Üstünyazgan (1901-1974), Ali Aykent (1909-1972), Yasin Efendi, Ahmet Muhtar Büyükçınar (1920-2013), M. Sami Kanalcı (1943-2012), Bayramzade Mehmet Hilmi Efendi, Ahmet Zihni Efendi, Karslı Hattat Hacı Efendi, Hattat Hacı Ahmet Efendi, Hattat Osman Efendi ve Hattat Mahmud Efendi'dir.

3. Gaziantep'te Hat Örnekleri

Gaziantep'te hat sanatının güzel örnekleri ve özgün eserleri daha çok şehirdeki el yazması Kur'an-ı Kerîm, tarihi yapıların kitabeleri ve mezar taşlarında görülmektedir. Hat levhaları ve mezar taşı kitabeleri ise tarihi yapıların kitabelerine göre daha az sayıda bulunmaktadır.

Şekil 1: Şire Hanı (Belediye) kapısı üzerinde bulunan kitabe yazısı.¹⁹

¹⁹ Ergün Özusu, *Şire hanı (Belediye) kapısı üzerinde bulunan kitabe yazısı* (Fotoğraf, 2018).

Gaziantep'te Hat Sanatının Gelişimi ve Gaziantepli Hattatlar

Gaziantepli hattatların ortaya koydukları hat eserlerinden günümüze ulaşan en eski örnekler el yazması Mushaf ve kitabelerde görülmektedir.

Gaziantepli hattatlardan Hacetçizâde Hüseyin Aşkî Efendi, Şeyh Fetullah Efendi, Şeyh Ali Akif Efendi, Yahya Hilmi Efendi, Mustafa Fehim Efendi ve Arzuhâlcî Ali Efendi çok sayıda mushaf yazmıştır. Hüseyin Aşkî Efendi'nin yazdığı Kur'an-ı Kerim'in 5 nüshası olduğu bilinmektedir.²⁰ Hüseyin Aşkî Efendi'nin torunu Hacı Osman Çeviksever'de 25x40 cm ebadında, ciltli, sure baş ve sonları ile cüz işaretleri altın yıldızla süslenmiş ve son sayfasında mühür şeklinde Arapça "19 Zilhicce 1282'de Allah'ın kelamı bu Kur'an-ı Kerim Allah'ın yardımıyla Hacetçizâde Hüseyin Aşkî elinde tamam olmuştur." ifadesi yer alan bir nüsha bulunduğu belirtilmektedir.²¹

Hattat şeyh Ali Akif Efendi de büyük boyutlu bir Kur'an-ı Kerim yazmıştır.²² Kur'an-ı Kerim yazan Gaziantepli hattatlardan Mustafa Fehîm Efendi (1846-1908) özellikle nesih ve sülüs yazılar üzerine çalışmış olup aynı zamanda şairdir. Kendi hat örnekleri ile ayet ve hadis açıklamalarının yer aldığı *Mecmuâtü'l-Letaif* adlı el yazması eserinde hat sanatıyla ilgili meşk çalışmaları da bulunmaktadır.²³

²⁰ Yener, "Gaziantep Hattatları", 100.; a.mlf., "Gaziantep Hattatları ve Hakkakları", 227-229.

²¹ Yener, Gaziantep Hattatları, 100.

²² Cemil Cahit Güzelbey, "Gaziantep Hattatları, Hakkakları ve Ressamları", Gaziantep Sabah Gazetesi (4 Mart 1983), 2.; Halil İbrahim Yakar, *Gaziantep'e Adanmış Bir Ömür-Cemil Cahit Güzelbey Külliyyatı* (Gaziantep: GaziKültürA.Ş. Yayınları, 2017), 162.

²³ Hasırcızade Mustafa Fehim Efendi, *Mecmuâtü'l-Letaif*, (Gaziantep: Sait Gökbulut Koleksiyonu); İsmail Altınöz, Hasırcızade Mustafa Fehim Efendi (1846-1908)'nin Antep İlim ve Kültür Hayatına Katkıları, *Uluslararası Gaziantep Alimleri ve Gaziantep'te Dini Hayat Sempozyumu Bildiri Metinleri Kitabı*. ed. Erol Erkan, vd. (Gaziantep: Gazi Kültür A.Ş. Yayınları, 2017), 414.; Yakar, Gaziantep'e Adanmış Bir Ömür-Cemil Cahit Güzelbey Külliyyatı, 145.; Cemil Cahit Güzelbey, Gaziantep Büyükleri ve Gaziantep Meşahirine Ek (Ankara, Ajans-Türk,1988), 203-208; Yener, "Gaziantep Hattatları", 100.; a.mlf., "Gaziantep Hattatları ve Hakkakları", 227.

Ayrıca, Arzuhâlcî Ali Efendi (1848-1914)'nin yedi Kur'an-ı Kerim yazdığı bilinmektedir.²⁴ Şîh Muhiddin Gökğöz ise 85 yaşında felçliyken bir Kur'an-ı Kerim yazmıştır. Bezci Mahmutzâde Mehmet Efendi tarafından da bir Kur'an-ı Kerim yazılmıştır.²⁵ Meşhur hattat Yahya Hilmi Efendi ise 25 Kur'an, sayısız En'am²⁶, Evrâd²⁷, Hilye²⁸ ve levha²⁹ yazmıştır.³⁰

Eskiden Şeyh Fetullah Camiinde (Şîh Cami) mihrabın batısında bulunan rahle üzerinde zincirle duvara bağlı olarak duran, 25x45 cm boyutunda el yazması Kur'an-ı Kerim'in de Şeyh Fetullah Efendi tarafından yazıldığı belirtilmektedir.³¹ Bu Kur'an-ı Kerim günümüzde Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ne bağlı Gaziantep Mevlevihanesi Vakıf Müzesi'nde sergilenmektedir.

²⁴ Yener, "Gaziantep Hattatları ve Hakkakları", 227-229.

²⁵ Cemil Cahit Güzelbey, "Gaziantep Hattatları, Hakkakları ve Ressamları", Gaziantep Sabah Gazetesi (22 Mart 1983), 2.

²⁶ Kuran sûrelerinden meydana getirilmiş derleme.

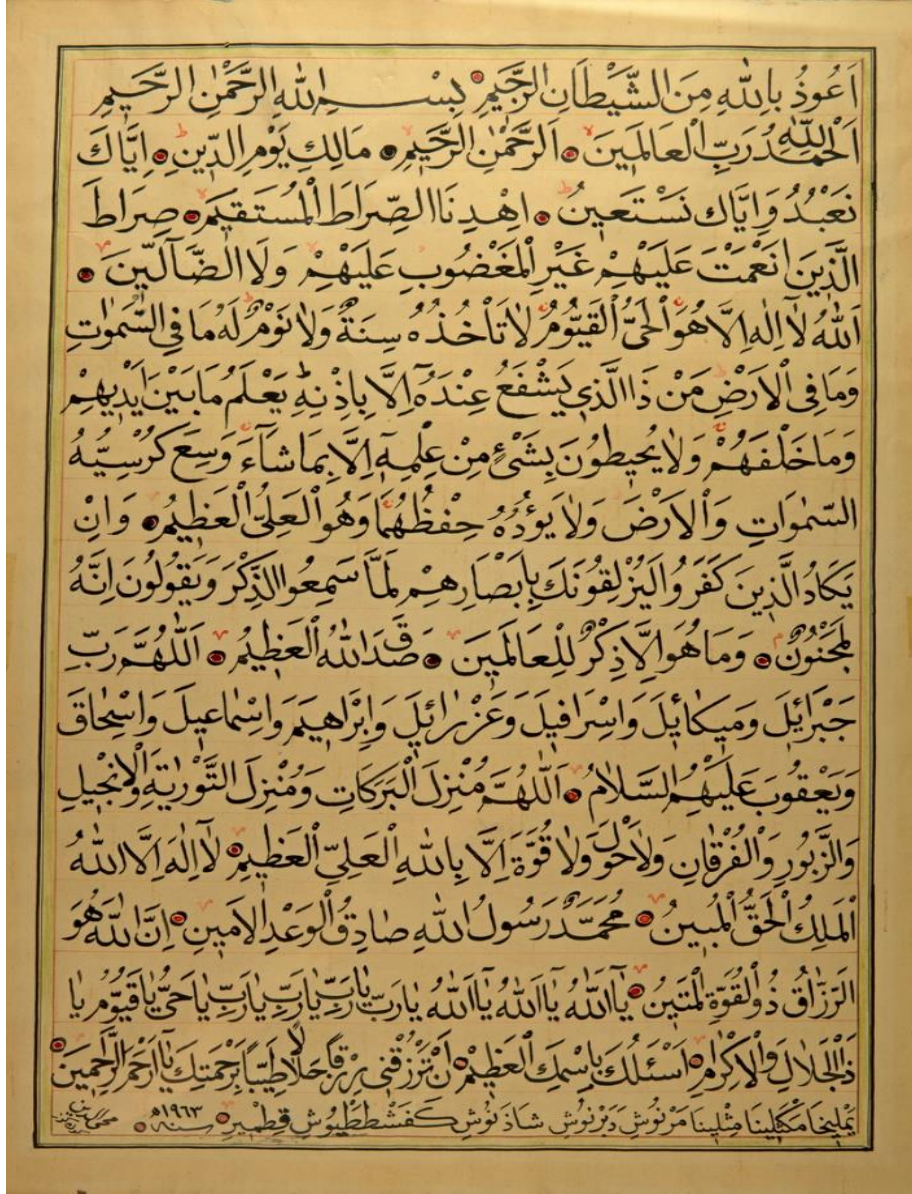
²⁷ Kur'an'ı Kerimden veya başka şeylerden sık. sık ve devamlı okunan duâlar.

²⁸ Hazreti Muhammed'in (s.a.v.) dış görünüşünü anlatan edebi ve sanatsal yapıtlara verilen ad.

²⁹ Hat sanatıyla yazılmış değişik ebatlarda yazı levhası.

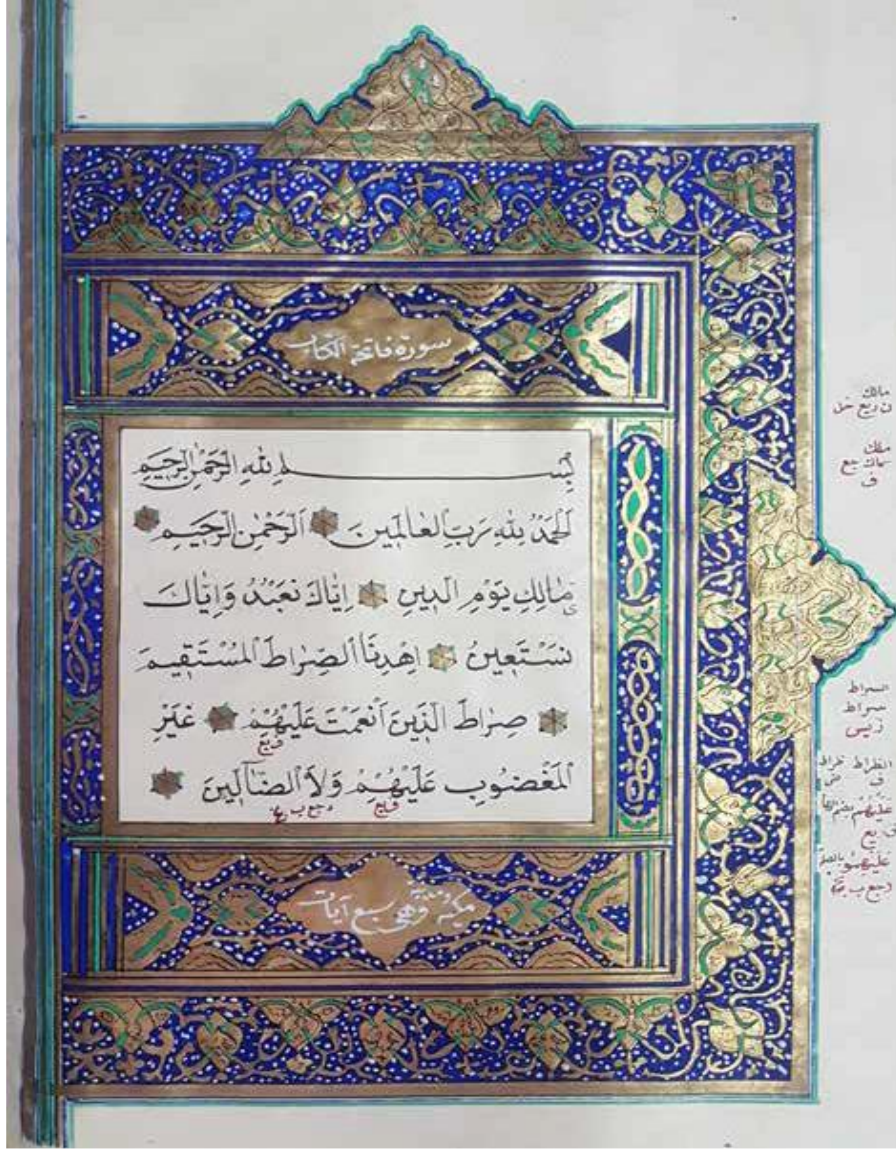
³⁰ Uğur Derman, *Türk Hat Sanatından Seçmeler* (İstanbul: T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2017), 516.; Ketebe, "Yahya Hilmi Efendi", (Erişim: 11.02.2021).; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2003), 218-220.

³¹ Güzelbey, "Gaziantep Hattatları, Hakkakları ve Ressamları", Gaziantep Sabah Gazetesi (31 Mart 1983), 2.; a.m.f., "Gaziantep Hattatları, Hakkakları ve Ressamları", Gaziantep Sabah Gazetesi (1-12 Şubat 1983), 2.

Şekil 2: Şih Muhiddin Gökgöz tarafından yazılan bir dua sayfası.³²

³² Mustafa Gökgöz, Şih Muhiddin Gökgöz tarafından yazılan bir dua sayfası (Fotograf, 2018).

Şekil 3: Şeyh Ali Akif Efendi tarafından yazılan ve tezhip edilen Kur'an-ı Kerim'in başlangıç sayfası.³³

³³ Ergün Özulu, Şeyh Ali Akif Efendi tarafından yazılan ve tezhip edilen Kur'an-ı Kerim'in başlangıç sayfası, (Fotoğraf, 2018).

Gaziantep'te Hat Sanatının Gelişimi ve Gaziantep'li Hattatlar

Gaziantep'te Osmanlı döneminden kalma çok sayıda kitâbe, mezar taşı ve evler üzerindeki ta'lik, sülüs ve celî sülüs hat örnekleri de zengin bir çeşitlilik göstermektedir. Bu yazıların büyük çoğunluğunun şairleri ve kaynağı bilinmesine rağmen büyük kısmının hâttâtları ve hakkâkları bilinmemektedir. Şehirdeki tarihi yapıların kitabelerinde karşımıza çıkan yazılar da ustalıklı yazılmış olup büyük şehirlerdeki kitabeler ile sanatsal yönden yarışacak değerdedir. Kitabelerde genellikle Kûfi, Celî Sülüs, Talik ve Rik'a hattı kullanılmıştır.³⁴ Gaziantep kalesine ait 1262 tarihli, kûfi hatla yazılmış kitabe³⁵ ile "Memluklu Kapısı" olarak bilinen kapı kemeri üzerine sülüs hatla yazılmış kitabe bunun en güzel örneklerindedir.

Şekil 4: Gaziantep Kalesi Memluklu Kapısı üzerindeki kitabe.³⁶

Gaziantep'teki hat eserlerinin bulunduğu kitabelere bazen ev içlerinde de rastlanılmaktadır. Bunların bir kısmı oda tavan eteklerinde yer alırken bir kısmı duvarlarındaki ahşap ve kalem işi süslemelerin bir parçası olarak ahşaba oyulmuş ya da boya ile yazılmış şekilde bulunmaktadır. Gaziantep'li âlim Bülbülzâde Abdullah Edîb Efendi'nin evinin tavan eteklerine hattat Şimşirzâde Hasan Efendi tarafından

³⁴ Şakir Sabri Yener, *Gaziantep Kitabeleri* (Gaziantep: Gaziantep Halkevi Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi Yayını, 1939), 1-20.; Halil İbrahim Yakar, *Gaziantep Kitabeleri Bir Şehrin Hüviyeti* (Ankara: Sonsöz Gazetesi Matbaası, 2014), 10.

³⁵ Bu kitabe Gaziantep Müzesi'nde bulunmaktadır.

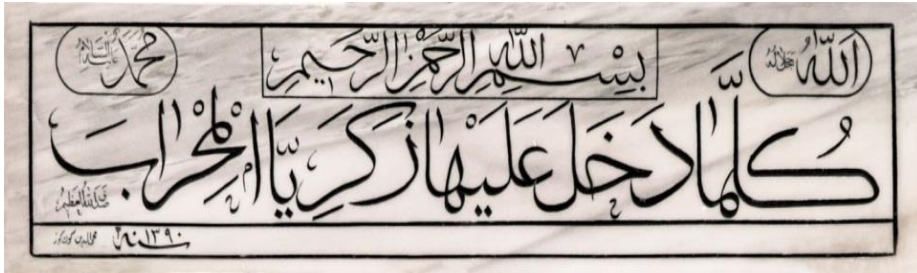
³⁶ Ergün Özusu, *Gaziantep Kalesi Memluklu kapısı üzerindeki kitabe* (Fotoğraf, 2018). "Onun imarını, Efendimiz, Sultan, Melik El-Eşref Kayıtbay Sekizyüz Seksen Altı Senesinde emretmiştir." Sonraki kısımlar tahrip olduğundan okunamamaktadır.

yazılan yazı ile Şhreküstü semtindeki bir evin ahşap kaplaması üzerinde bulunan ve hattatı bilinmeyen yazı buna örnektir.

Şekil 5: Gaziantep Şhreküstü semtinde bir evde bulunan kitabe.³⁷

Bununla birlikte hattatı ve hakkakı bilinen kitabeler ise Antep Rüştüye Mektebi'nin kapısı üzerinde bulunan Hacı Şemsettin Ali Efendi tarafından ta'lik hatla yazılan kitabe, İbrahim Hakkı Efendi tarafından yazılan Şeyh Ali Akif Efendi'nin türbe kapısı üzerindeki iki kitabe ve Şirvani Cami taç kapısı üzerindeki Mahmud isimli bir hattat tarafından yazılan kitabe ile mihrap üzerinde mermere yazılmış Hattât Şih Muhiddin Gökgöz imzasını taşıyan kitabelerdir.

Şekil 6: Hattât Şih Muhiddin Gökgöz tarafından yazılan mihrap üstü hat.³⁸

³⁷ Ergün Özuslu, *Gaziantep Şhreküstü semtinde bir evde bulunan kitabe* (Fotoğraf, 2018).

³⁸ Ergün Özuslu, Hattât Şih Muhiddin Gökgöz tarafından yazılan mihrap üstü hat (Fotoğraf, 2018).

Sonuç

Çalışmamızda Gaziantep'te hat sanatının gelişimi ve 14. yüzyıldan günümüze kadar hat sanatıyla iştigal etmiş Gaziantep'li hattatlar ele alınmıştır. Bu çalışma ile Gaziantep'li elli hattat tespit edilmiş ve biyografik bilgileri ve hayatları değişik kaynaklardan istifade edilerek genişletilmiştir. Günümüzde hat sanatıyla iştigal eden yedi hattat da bu sayıya ilave edildiğinde sayı elli yedi olmaktadır.

Bunlara ilave olarak isimleri belirlenen ancak hayatları hakkında bilgi bulamadığımız hattatlar; Bayramzâde Mehmet Hilmi Efendi, Ahmet Zihni Efendi, Karanlı Hattat Hacı Efendi, Hattat Hacı Ahmet Efendi, Hattat Osman Efendi ve Hattat Mahmud Efendi'dir.

Gaziantep Osmanlı döneminde taşra kenti olmasına rağmen kültür ve ilim hayatının geliştiği kadim şehirlerden biri olması nedeniyle mahalli çapta hattatlar yetişmiş ve bu hattatların birçok eser ortaya koydukları görülmüştür. Bu hattatlar içerisinde Hacetzâde Hüseyin Aşki Efendi, Şeyh Fetullah Efendi (?-1372), Şeyh Ali Akif Efendi, Yahya Hilmi Efendi, Mustafa Fehim Efendi, Arzuhâlcî Ali Efendi çok sayıda mushaf yazmıştır.

Hüseyin Aşki Efendi'nin yazdığı Kur'an-ı Kerim'in 5 nüshası olduğu bilgisine ulaşılmış ancak bu nüshalar bulunamamıştır. Bunlara ilave olarak Şeyh Ali Akif Efendi'nin büyük boyutlu bir Kur'an-ı Kerim yazdığı, Kur'an-ı Kerim yazan Gaziantep'li hattatlardan Mustafa Fehim Efendi'nin kendi hat örnekleri, ayet ve hadis açıklamalarının yer aldığı *Mecmuâtü'l-Letâif* adlı el yazması eserinde hat sanatıyla ilgili meşhûr çalışmalarının bulunduğu belirlenmiştir. Arzuhâlcî Ali Efendi'nin yedi, Bezci Mahmutzâde Mehmet Efendi tarafından bir Kur'an-ı Kerim yazıldığı, Şih Muhiddin Gökğöz Efendi'nin ise 85 yaşında felçli iken bir Kur'an-ı Kerim yazdığı belirlenmiştir. Meşhûr hattat Yahya Hilmi Efendi'nin ise yirmi beş Kur'an ve çok fazla sayıda en'am, delâil, evrâd, hilye ve levha yazdığı belirlenmiştir.

Gaziantep’li hattatların bir kısmı tezhip, cilt ve nakış gibi sanat dallarında da maharetli oldukları, kendi yazdıkları Kur’an-ı Kerimlere ve diğer eserlere yine kendilerinin tezhip ve cilt yaptıkları görülmüştür. Bunun Gaziantep’te bulunan en güzel örnekleri Şuayp zâde Şeyh Ali Âkif Efendi ve Hacetçizade Hüseyin Aşkî Efendi’dir. Ayrıca, Gaziantep’li hattatların bazılarının aynı zamanda hakkak oldukları belirlenmiştir. Bunlar; Şeyh Abdullah Sermest, Torun zâde İbrahim Hakkı Efendi (1819 – 1914), Münif Paşa, Şimşir zâde Mühürücü Hasan Efendi, Hacı Şemsettin Ali Efendi, Tutkuşuz zâde Mustafa Akif Efendi’dir.

Gaziantep’te 1915 yılından itibaren İngiliz ve Fransız işgallerine karşı verilen kurtuluş mücadelesi nedeniyle Gaziantep’te hat sanatının gelişmesi devam etmemiştir. Bu süreç ve sonrasında tüm halk yoksulluk ve açlıkla mücadele etmiş ve kurtuluş mücadelesi ilmi ve sanatsal faaliyetlerin durmasına sebep olmuştur. Bu sebeple hat sanatındaki usta – çırak ilişkisi zarar görmüş mevcut hat ustaları yeni talebeler yetiştirememişlerdir.

Bugün ise Gaziantep’te hat sanatı yeniden gelişmeye ve yeniden usta çırak ilişkisiyle Halk Eğitim Merkezlerinde, belediyelerin meslek kurslarında ve icazet usulüyle çalışmalar yapan hattatlar tarafından hat talebeleri yetişmektedir.

Kaynakça

Acar, Şinasi. *Türk Hat Sanatı. İstanbul: Antik A.Ş. Kültür Yayınları, 1999.*

Akbağar, Nuri. *Mehmet Süreyya SiciII-i Osmanî Osmanlı Ünlüleri 1-6. İstanbul: Tarih Vakfı Türk Yayınları, 2003.*

Aksoyak, İbrahim Halil. *Zuhurat 19. Yy. Ayıntap’ta Tasavvufî Hayat (Menâkıb-ı Hüseyin Hüsnü Bey veya Zuhurât-ı İhvan). Ankara: Gaziantep Büyükşehir Belediyesi GaziKültür A.Ş., Yayınları, 2017.*

- Alparslan, Ali. *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004.
- Altınöz, İsmail. "Hasırcızade Mustafa Fehim Efendi (1846-1908)'nin Antep İlim ve Kültür Hayatına Katkıları", *Uluslararası Gaziantep Alimleri ve Gaziantep'te Dini Hayat Sempozyumu Bildiri Metinleri Kitabı*. ed. Erol Erkan, M. Raşit Akpınar, Hacer General, Gaziantep: Gazi Kültür A.Ş. Yayınları, 2017.
- Aslan, Mustafa. "Kastamonulu Hattatlar". *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 2(2007), 4.
- Bayat, Ali Haydar. *Hüsn-i Hat Bibliyografyası*, İstanbul: IRCICA, 2002.
- Berk, Süleyman. *Hat San'atı*, İstanbul: İsmek Yayınları, 2006.
- Cunbur, Müjgan. *Gelibolulu Mustafa Ali Menakıb-ı Hünerveran Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2012.
- Çakır, İbrahim Ethem. *16. Yüzyılda Ayntab Şehri*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2015.
- Ç. Ü. Türkoloji Araştırmaları Merkezi Makale Bilgi Sistemi. "Gönül Ayan, Antep'li Arzî Mehmet Efendi". Erişim: 10.02.2021. http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/g_ayan_04.pdf
- Derman, Uğur. *Edirne Hattatları ve Edirne'nin Yazı Sanatımızdaki Yeri*, Ankara: T.T.K. Basımevi, 1965.
- Derman, Uğur. *Türk Hat Sanatından Seçmeler*. İstanbul: T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Başkanlığı, 2017.

- El-Ayni, Ebu Muhammed Bedreddin Mahmud b. Ahmed. *İkdu'l-Cum'an fi tarih-i Ehli'z -Zaman*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Gülnüş Valide, 62, 67a-b.
- Evliya Çelebi. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi IX*. İstanbul: Devlet Matbaası, 1935.
- Güneş, Hüseyin. "İslam Tarihinin İlk Asrında Gaziantep". *Uluslararası Gaziantep Alimleri ve Gaziantep'te Dini Hayat Sempozyumu Bildiri Metinleri Kitabı*,. ed. Erol Erkan, M. Raşit Akpınar, Hacer General, 31-42. Gaziantep: Gazi Kültür A.Ş. Yayınları, 2017.
- Güzelbey, Cemil Cahit. "Gaziantep Hattatları, Hakkakları ve Ressamları". *Gaziantep Sabah Günlük Siyasi Bağımsız Gazete* (1-12 Şubat 1983),2.
- Güzelbey, Cemil Cahit. "Gaziantep Hattatları, Hakkakları ve Ressamları". *Gaziantep Sabah Günlük Siyasi Bağımsız Gazete* (22 Şubat 1983),2.
- Güzelbey, Cemil Cahit. "Gaziantep Hattatları, Hakkakları ve Ressamları". *Gaziantep Sabah Günlük Siyasi Bağımsız Gazete* (23 Şubat 1983),2.
- Güzelbey, Cemil Cahit. "Gaziantep Hattatları, Hakkakları ve Ressamları". *Gaziantep Sabah Günlük Siyasi Bağımsız Gazete* (4 Mart 1983),2.
- Güzelbey, Cemil Cahit. "Gaziantep Hattatları, Hakkakları ve Ressamları". *Gaziantep Sabah Günlük Siyasi Bağımsız Gazete* (22 Mart 1983),2.
- Güzelbey, Cemil Cahit. "Gaziantep Hattatları, Hakkakları ve Ressamları". *Gaziantep Sabah Günlük Siyasi Bağımsız Gazete* (31 Mart 1983),2.
- Güzelbey, Cemil Cahit. *Gaziantep Büyükleri ve Gaziantep Meşahirine Ek*. Ankara:Ajans-Türk, 1988.

Gaziantep'te Hat Sanatının Gelişimi ve Gaziantep'li Hattatlar

---

- Güzelbey, Cemil Cahit. *Gaziantep'ten Kesitler*. Gaziantep: Ar Ajans Basın Yayın Reklamcılık, 1992.
- İnal, İ.Mahmud Kemâl. *Son Hattatlar*. İstanbul: Maarif Basımevi, 1955.
- Ketebe, "Yahya Hilmi Efendi". Erişim: 11.02.2021., <http://www.ketebe.org>
- Kınlı, Süleyman. *Hat ve Hattatanda Osmanlı Hattatları*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.
- Kıvrım, İsmail. "Osmanlı Döneminde Ayıntab'da Medreseler ve Dini Hayat", *Uluslararası Gaziantep Alimleri ve Gaziantep'te Dini Hayat Sempozyumu Bildiri Metinleri Kitabı*. ed. Erol Erkan, M. Raşit Akpınar, Hacer General, 90. Gaziantep: Gazi Kültür A.Ş. Yayınları, 2017.
- Koçak, Zahide. "Osmanlı Ayıntab'ında Dini Kurumlar ve Üstlendikleri Fonksiyonlar". *Uluslararası Gaziantep Alimleri ve Gaziantep'te Dini Hayat Sempozyumu Bildiri Metinleri Kitabı*. ed. Erol Erkan, M. Raşit Akpınar, Hacer General,61-87. Gaziantep: Gazi Kültür A.Ş. Yayınları, 2017.
- Müstakimzâde Süleyman Sadettin, *Tuhfe-i Hattatin*, ed. Mustafa Koç, İstanbul: Klasik Yayınları, 2014.
- Haskan, Mehmet Nermi. *Eyüplü Hattatlar*, İstanbul: Eyüp Belediyesi Yayını, 2004.
- Okiç, Muhammed Tayyip. "Antep'li Fakih Mustafa Sait Efendi(1202 (?) – 1279/1787 (?) – 1862-3)". *Gaziantep Kültür Dergisi* 11 (1968), 171-173.
- Özkafa, Fatih. *Bir Fotoğrafın Aynasından İstanbul'un Meşhur Hattatları*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., 2010.

- Özkafa, Fatih. "Hat Sanatı ve Konyalı Hattatlar". ed. Kerim Çınar, Konya Kitabı XV. Konya: Karatay Üniversitesi ve Konya Ticaret Odası Yayını, 2016.
- Özuslu, Ergün. Antep'li Hattatlar, Gaziantep: Sertaç Bil. Eğt. İlt. Org. San. Ve Tic. Ltd. Şti., 2021.
- Saraç, Mehmet Ali Yekta. *Osmanlı Müellifleri/Bursalı Mehmed Tahir*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2016.
- Serin, Muhittin. *Hat San'atımız*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1982.
- Serin, Muhittin. *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2003.
- Solmaz, Mehmet. "Zübtedil Hakayık ve Gayeti Takayık". *Gaziantep Kültür Dergisi* 9 (Mart 1966), 55-56.
- Taşkesenlioğlu, Lokman. "Mütercim Asım Efendi "Ebü'l-Kemal es-Seyyid Ahmed Asım (1755-1819) Lügatçilerin En Büyüğü el-Allâme". *Geçmişten Günümüze Türkçe'ye Hizmet Edenler Dergisi* (2017), 318-322.
- Tutar, Adem. "19. Yüzyılın Sonlarında Antep'in İdari ve Dini Yapısı". *Uluslararası Gaziantep Alimleri ve Gaziantep'te Dini Hayat Sempozyumu Bildiri Metinleri Kitabı*. ed. Erol Erkan, M. Raşit Akpınar, Hacer General, 47. Gaziantep: Gazi Kültür A.Ş. Yayınları, 2017.
- Yakar, Halil İbrahim. "Mahallî Kaynakların Değerlendirilmesi ve Antep'li Divan Şairleri Örneği". *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6/2 (2007), 78-90. ISSN: 1303-0094.
- Yakar, Halil İbrahim. *Gaziantep Kitabeleri Bir Şehrin Hüviyeti*. Ankara: Art Tanıtım Sonsöz Gazetesi Matbaası, 2014.
- Yakar, Halil İbrahim. *Antep'li Divan Şairleri*. Gaziantep: Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, 2015.

Yakar, Halil İbrahim. *Gaziantep'e Adanmış Bir Ömür-Cemil Cahit Güzelbey Külliyyatı*. Gaziantep: Gazi Kültür A.Ş. Yayınları, 2017.

Yaman, Ayşe Peyman. *Hat Sanatı İçin Devhatü'l Küttab Kaynak İncelemeli Metin Çevirisi*, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, İstanbul, 2003.

Yazır, Mahmud Bedreddin. *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*, (Neş. Hzl. Uğur Derman), Ankara: DİB Yayınları, 2.Baskı, 1981.

Yener, Şakir Sabri. "Gaziantep Hattatları". *Gaziantep Kültür Dergisi*. 4/41 (1961), 100.

Yener, Şakir Sabri. "Gaziantep Hattatları ve Hakkakları". *Gaziantep Kültür Dergisi* 11 (Ekim1968), 227-229.

Extended Abstract

Hüsühât has an essential place in our traditional arts? The word calligraphy originates from the Arabic "hatt" infinitive and means writing, ground, and path. As a term, it means that the Arabic script is written beautifully by adhering to aesthetic measures. Throughout history, valuable calligraphers have been trained in our country. These calligraphers made many manuscripts in our libraries today, plaques in mosques and private collections, the Qur'an, and the epitaphs of architectural works. Although the art of calligraphy developed in cities such as Istanbul during the Ottoman period, people engaged in calligraphy were trained in Gaziantep, a cultural city. Most of the calligraphers in the provinces remained as local artists. They did not leave their hometowns and worked within the framework of the opportunities provided by the place they lived. Gaziantep became a significant cultural center between 1242-1516, and many valuable scholars were trained. In this period, places such as Darul-kurrâ, the madrasah, and the library, which contributed to the development of

scientific and religious life, increased and contributed significantly to Gaziantep's being a center of science, knowledge, and culture. In the 17th century, there were seven Darü'l-hadis specific to the teaching of hadith in Gaziantep. At the same time, the art of calligraphy also developed. The word calligraphy originates from the Arabic "hatt" infinitive and means writing, ground, and path. As a term, it means that the Arabic script is written beautifully by adhering to aesthetic measures. Calligraphy, also known as Hüsnuhat, is based on the Nebat script. In the beginning, writing types such as cezm, mail, meşk, and kûfi emerged concerning the Arabic script. The Abbasid vizier, İbn-i Mukle (m. 886-940), introduced six writing methods: muhakkak, reyhani, sülüs, nesih, tevki, and rika. This is called aklâm-ı sitte. After the Abbasids, calligraphy developed in the hands of Iranian and Turkish artists. Sheikh Hamdullah Efendi, one of the 16th-century calligraphers, brought the aklâm-ı sitte to the highest point regarding aesthetics. The best examples of calligraphy in Anatolia were generally given in Istanbul and its surroundings, and the art of calligraphy was more developed. However, Anatolian cities, described as provincial, could develop less than Istanbul in art. Gaziantep is one of these cities and has trained calligraphers within its means.

Studies on calligraphers from Gaziantep are minimal. The first studies were made by Şakir Sabri Yener (1888-1973) and Cemil Cahit Güzelbey. The author of this article published a book called Antepli Calligraphy in 2021. As a result of this study, thirteen new names, who were stated to be calligraphers in various works, were identified. The new names specified are Gülahmetzâde Rahmî (?-1786), Akif Mehmet Paşa (1787-1845), Şeyh Abdullah Serbest Efendi (1819-1882), Mehmet Şerif Efendi, Yahya Hilmi Efendi (1833-1907), Sait Baba (19th century), Ali Cenani (1871-1935), Ahmet Muhtar Büyükçınar (1920-2013), Hattat Osman Efendi, Hattat Karşlı Ahmet Zihni Efendi, Karşlı Hattat Hacı Ahmet Efendi, Bayramzâde Mehmet Hilmi Efendi, and Hattat Mahmud Efendi.

Beautiful examples of calligraphy and original works of art in Gaziantep are mostly seen on the manuscripts of the Qur'an, inscriptions, and tombstones of historical buildings in the city. Calligraphy plates and tombstone inscriptions are fewer in number than the inscriptions of historical buildings.

Calligraphers of Gaziantep Hacetçizâde Hüseyin Aşkî Efendi, Şeyh Fetullah Efendi, Şeyh Ali Akif Efendi, Yahya Hilmi Efendi, Mustafa Fehim Efendi, and Arzuhâlcî Ali Efendi wrote many Qur'an. The examples of ta'lik, sülûs and celî sülûs calligraphy on many inscriptions, tombstones, and houses from the Ottoman period in Gaziantep also show a rich diversity. Although the poets and source of most of these writings are known, the calligrapher and hakkâk of most of them are not known.

In this study, fifty calligraphers were identified in the sources. Today, 57 calligraphers have been identified, with seven calligraphers working on calligraphy. The names of the Gaziantep Calligraphers identified in our study are as follows: Şeyh Abdullah Mehmet Efendi (?-1371), Şeyh Fethullah Efendi (?-1372), Bedreddin Aynî (1361-1451), İvezoğlu Ahmet Çelebi (?-1639), Çarpınlı Şeyh Ahmed Efendi (b. 17th century first half), Yeğen Mustafa Efendi (18th century), Bezciizâde Mahmut Efendi (18th century), Çekemzâde Mustafa Efendi (18th century), Gülahmetzâde Rahmî (?-1786), Mütercim Asım Efendi (1755-1819), Akif Mehmet Paşa (1787- 1845), Abdünnâfî Efendi (Tahirefendizâde) (?-1850), Hacetçizâde Hüseyin Aşki Efendi (1809-1889), Ahmet Muhlis Efendi (1815-1885), Şeyh Abdullah Serbest Efendi (1819-1882), Torunzâde İbrahim Hakkı Efendi (1819-1914), Şuaypizâde Şeyh Ali Akif Efendi (1823-1906), Mehmet Tahir Münif Paşa (1829-1910), Muhsinzâde Mustafa Efendi (19th century first half), Mehmet Şerif Efendi, Yahya Hilmi Efendi (1833-1907), Şimşirzâde Mühürçü Hasan Efendi (1842?-1912), Mustafa Fehim Efendi (1846-1908), Çekemzâde Hacı Mahmut Arif Efendi (1847-1938), Hacı Şemsettin Ali, Sait Baba (19. Yüzyıl), Arzuhâlcî Ali Efendi (1848-

1914), Mazhar Efendi (1850-1889), Mehmet Nizamettin Efendi (1854-1916), Kepkepzâde Mehmed Şakir Efendi (1863-1926), Dutkuşuzâde Mustafa Akif Efendi (?-1927), Ali Cenani Bey (1871-1935), Mustafa Altıncı (1877-1955), Abbas Lütfü Uyanık (1880-1935), Hasan Zafir Özhan Efendi (1886-1951), Abdullah Naim Bayram (1895-1950), Şıh Muhiddin Gökgöz (1895-1992), Kasapzâde Ökkaş Efendi (19th century first half), Tenekeci Mahmut Efendi, Ali Rıza Erhan (1901-1981), Mahmut Üstünyazgan (1901-1974), Ali Aykent (1909-1972), Yasin Efendi, Ahmet Muhtar Büyükçınar (1920-2013), M. Sami Kanalcı (1943-2012), Bayramzade Mehmet Hilmi Efendi, Ahmet Zihni Efendi, Karşlı Hattat Hacı Efendi, Hattat Hacı Ahmet Efendi, Hattat Osman Efendi ve Hattat Mahmud Efendi.